

CENTENARUL FILMULUI MUT ÎN CLUJ – FRANCMASONERIA ȘI „HOLLYWOOD-UL TRANSILVAN”

Attila Varga *

Abstract: *The present study is focusing on the personality of Janovics Jenő, freemason to the “Unio” Lodge from Cluj, director of the Cluj Opera and also the creator of the Transylvanian Hollywood one hundred years ago. During a fabulous career to the mute movie industry, he has produced 66 films, working with great personalities such as Michael Curtiz, a famous movie director, who was awarded in 1943 with Oscar Prize for his spectacular romantic “Cassablanca” film. The study is analyzing also one of the most important film of Janovics Jenő, so called “The Horror of the World”, inspired by a abstruse freemasonry social program.*

Keywords: *Transylvanian Hollywood, Cluj, Freemasonry, Films, Elites*

Mentor pentru Hollywood Star...

Legenda „Hollywood-ului Transilvan” s-a născut acum un secol, grație activității remarcabile a celui care a fost Janovics Jenő¹, directorul Teatrului din Cluj și, totodată, unul din cei mai buni producători de film mut din Europa Centrală în perioada de sfârșit de Belle Époque. Celebrul om de cultură care a făcut carieră în orașul de pe Someș, asigurându-i, prin munca și ideile sale originale, o notorietate mondială, a văzut lumina zilei pe data de 8 Decembrie 1872 la Ungvár, azi Ujhorod, localitate din Ucraina. A fost al cincilea copil dintr-o familie evreiască cu situație materială modestă.

În anul 1877, familia lui s-a mutat la Budapesta, căutând condiții de trai mai bune, dar și posibilități noi pentru ca fiecare dintre copii să poată urma studiul cât mai înalte posibil. Patrusprezece ani mai târziu, tânărul Jenő a obținut Diploma de Bacalaureat cu rezultate excelente la învățătură, motiv pentru care părinții săi l-au îndrumat spre cariera de inginer. Contrar tuturor așteptărilor, ambițiosul elev, realizând faptul că are vocație pentru scenă, a decis să urmeze cursurile Academiei de Actorie din Budapesta. După doar un an de zile, în care și-a uimit profesorii cu talentul său, Janovics Jenő s-a înscris în anul al III-lea, absolvind, în 1894, și primind distincția Magna cum Laude.

* CSII dr., Institutul de Istorie „G. Barițiu” Cluj-Napoca; e-mail: atyvarga@yahoo.com

¹ Pentru mai multe informații despre Janovics Jenő vezi: Zakariás Erzsébet, *Janovics. Creatorul Hollywood-ului Transilvan*, București, Edit. Tracus Arte, 2014, 143 p.; Zakariás Erzsébet, *Janovics Jenő (1872–1945)*, Kolozsvár, 2015.

După acest moment, începe să fie actor ambulant, jucând pe scenele diferitelor teatre de pe cuprinsul dublei monarhii. În 1896, ajunge și la Cluj, afirmându-se pe scena Teatrului Maghiar. Fiind foarte atras de acest oraș, el a decis să urmeze Facultatea de Filologie din cadrul Universității din Cluj. Reușește să absolve cu succes, obținând, în anul 1900, și doctoratul în domeniu cu o teză remarcabilă consacrată vieții și operei lui Csiky Gergely². Pasionat fiind de tot ceea ce ținea de scenă, Janovics Jenő a decis să înceapă să lucreze la o istorie a teatrului de pe Ulița Lupilor (actuala Str. Mihail Kogălniceanu), iar mai apoi, după ce a trecut cu brio de examenul de profesor, și-a dedicat activitatea de cercetare în vederea întocmirii unei monografii pentru sediul noii opere din actuala Piața Ștefan cel Mare din Cluj (pe acea vreme Piața Trencsin)³.

În anul 1905, la doar 24 de ani, Janovics Jenő devine, *honoris causa*, cel mai tânăr Director al Teatrului din Cluj din toate timpurile. Cu acea ocazie a început să-și focalizeze atenția și asupra unui alt domeniu care îl fascina în egală măsură, mai ales că, în acel răstimp, acest fenomen făcea furori în sânul marelui public din Europa: filmul mut. Calitatea sa de francmason, de membru marcant al Lojii „Unio” din Cluj⁴, a reprezentat un sprijin prețios pentru ducerea la bun sfârșit a unor proiecte ambițioase în această sferă de activitate.

În anul 1908, odată cu reconstrucția Teatrului de Vară din Cluj, el a demarat o serie de discuții cu primarul Clujului de atunci, Szvácsina Géza⁵, și el reprezentant de marcă al Lojii „Unio” din Cluj. Intenția era ca noul spațiu renovat al teatrului să poată fi folosit și pentru proiecții de film, idee care devenise deja un trend în epocă. Propunerea s-a materializat în scurtă vreme, astfel că locuitorii Clujului au putut să vină la teatru nu doar pentru spectacole de scenă, ci și pentru vizionări de film. Cu acea ocazie, sala mare a Teatrului de Vară a primit denumirea de „Cinematograful Teatrului de Vară”⁶.

Departate de a-l fi mulțumit doar proiecția de pelicule aduse din altă parte, Janovics Jenő a realizat că deține potențialul financiar și uman pentru a realiza el însuși, chiar în inima Transilvaniei, propriile producții cinematografice. Din acest motiv, el a intrat în contact cu una din cele mai celebre case de producție de film

² Csiky Gergely (n. 8 decembrie 1842, Pâncota, Comitatul Arad – d. 19 noiembrie 1891, Budapesta) a fost un celebru dramaturg maghiar care a încercat să pună cât mai bine în lumină societatea maghiară din epoca sa, inspirându-se mai ales din dramaturgia franceză din veacul al XIX-lea.

³ La începutul epocii romantice, locul în sine era o zonă mărginașă și mlăștinoasă a orașului unde se găsea o cazarmă militară laolaltă cu târgul de lemne. Ulterior, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, spațiul a fost organizat ca și piață extinsă unde s-a ridicat, ulterior, clădirea care adăpostea templul Lojii „Unio” care se păstrează și astăzi.

⁴ A fost admis în masonerie, în Loja „Unio” din Cluj, pe data de 19 ianuarie 1901. Vezi Magyar Országos Levéltár, *A Szabadkőműves Szervezetek Levéltára. Unio Páholy. Anyakönyv. 100 cs. XL. (1886–1918)*.

⁵ Szvácsina Géza, primar al Clujului, a fost inițiat în masonerie, în cadrul Lojii „Unio” din Cluj, începând cu data de 29 decembrie 1894. Cf Magyar Országos Levéltár, *A Szabadkőműves Szervezetek Levéltára. Unio Páholy. Anyakönyv. 100 cs. XL. (1886–1918)*.

⁶ Zakariás Erzsébet, *Janovics. Creatorul Hollywood-ului transilvan...* p. 23–35.

din Paris, Casa Pathé, care s-a arătat entuziasmată de propunerile directorului de teatru din Cluj. Partenerul său de discuție a fost cunoscutul producător Jenő Goldweiser care a mărturisit faptul că era mare nevoie de filme originale care să pună mai bine în evidență specificul național maghiar.

Înainte de începerea negocierilor cu casa pariziană de film, Janovics Jenő scrisese deja un scenariu de film sugestiv intitulat „Mânzul Șarg”. Acesta a fost tradus în franceză, fiind foarte bine primit în „Orașul Lumină” ca dovadă că, la scurtă vreme, s-a și încheiat un contract foarte avantajos care i-a adus lui Janovics Jenő notorietate mondială. Conform înțelegerii, filmul „Mânzul Șarg” urma să se facă la Cluj, cu actori din oraș, costurile producției urma să le acopere Janovics Jenő, iar Casa Pathé trebuia să asigure aparatura, specialiștii pentru partea tehnică (la Cluj a fost trimis renumitul regizor Felix Vanyl și doi cameramani profesioniști: Robert Montgobert și Paulique Dezső). Tot casa de film amintită urma să asigure și distribuția filmului în toată lumea⁷.

Premiera „Mânzului Șarg” a avut loc la Budapesta pe data de 21 Ianuarie 1914, iar succesul a fost unul deplin. „Hollywood-ul Transilvan” intra deja în legenda filmului mut mondial. Din anul 1914 și până în 1921, la Cluj, s-au turnat 66 de filme⁸ și s-au deschis trei case de producție diferite, toate coordonate de către Janovics Jenő.

Cea dintâi Casă de Producție s-a numit „Janovics” și a fost creată în anul 1914. Pe durata activității sale, la Cluj, a venit și a lucrat Michael Curtiz⁹ viitorul mare regizor de talie mondială care a făcut carieră în S.U.A. la Hollywood, el fiind cel care, în anul 1943, a fost recompensat cu Premiul Oscar pentru renumitul film *Cassablanca*¹⁰, unul din cele mai frumoase filme de dragoste din toate timpurile. Până a ajunge la marea sa celebritate, el a trecut pe la Cluj, a lucrat mult cu Janovics Jenő, fiind cel mai bun elev al său. Pentru el, la fel ca și pentru o altă celebritate a filmului continental, Alexander Korda¹¹, drumul spre Marele Hollywood a trecut, în prealabil, pe la Micul Hollywood, cel de la Cluj.

A doua Casă de Film din oraș s-a numit „Proja” și a fost deschisă în anul 1915, în vreme ce ultima dintre ele, „Transsylvania” s-a inaugurat cu un an înaintea încheierii Primului Război Mondial. Din cele 66 de filme realizate în inima

⁷ *Ibidem*, p. 77–120.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Michael Curtiz (n. 24 decembrie 1888, Budapesta – m. 10 aprilie 1962, Hollywood, Los Angeles, California, S.U.A.) A fost unul din cei mai celebri și mai prolifici regizori de film de la Hollywood, realizând, de-a lungul prestigioasei sale cariere, peste 100 de producții cinematografice.

¹⁰ Filmul *Cassablanca*, avându-i în rolurile principale pe Ingrid Bergman și Humphrey Bogart, a fost creat în anul 1942 cu un buget de 878.000 de dolari și cu încasări record de 3,7 milioane dolari. A fost recompensat cu Premiul Oscar un an mai târziu pentru cel mai bun film, cel mai bun regizor, cel mai bun actor.

¹¹ Alexander Korda (n. 16 septembrie 1893, Turkeve, Ungaria – m. 23 ianuarie 1956, Kensington, Londra). A fost un celebru regizor de film decorat cu rang de cavaler pentru servicii deosebite aduse Coroanei Britanice. A creat sute de producții cinematografice și două case celebre de film: „London Films” și „British Lion Films”.

Transilvaniei, Janovics Jenő a fost scenarist pentru 31 dintre ele, regizor pentru 33 și actor în 5 dintre ele. Până în zilele de azi, s-au mai păstrat doar patru pelicule marca Janovics Jenő: „Bătrânul infanterist și fiul său husarul”, „Escortata”, „Ultima Noapte” și „Grozăvia Lumii” (1920), unul din cele mai profunde și mai tulburătoare filme din întreaga carieră a renumitului om de cultură.

Deși averea lui a fost una impresionantă datorită filmelor pe care le-a realizat (conform surselor de arhivă, averea familiei Janovics a atins cifra impresionantă de 80.000.000 de frt.) renumitul artist a murit sărac pe data de 16 noiembrie 1945. El a ales să își folosească banii câștigați pentru sprijinirea actorilor, respectiv a teatrelor din Transilvania și Banat¹².

În anii războiului, el și soția sa, talentata actriță clujeancă Lili Poór, au înființat „Asociația Actorilor din Transilvania și Banat” ca filială a „Asociației Naționale a Actorilor din Budapesta”. Ulterior, în 1934, el a înaintat Ministerului Român al Învățământului propunerea ca filmele documentare pe care le realizase în diferite regiuni ale României să fie utilizate ca material didactic, în vreme ce Ministerul Culturii din Ungaria l-a solicitat să prezinte locurile, monumentele și elementele etnografice specifice ale Transilvaniei. Munca lui era, așadar, foarte prețioasă, iar talentul său în lumea cinematografului a fost incontestabil.

Soarta însă nu i-a fost mereu favorabilă. În ziua de 2 Martie 1944, trupele germane au intrat în Cluj, iar Janovics Jenő a ajuns pe lista Gestapo-ului din cauza originilor sale evreiești. Pentru a evita deportarea lui în lagărul de concentrare, soția sa, Lili Poór, a decis să pună la cale o evadare ca în filme, astfel că cei doi au reușit să fugă din Transilvania.

Vor reveni aici abia în anul 1945, la finele celui de-al Doilea Război Mondial, astfel că, la înaintata vârstă de 73 de ani, Janovics Jenő a redevenit Directorul Teatrului și al Operei din Cluj. Din păcate însă, nu s-a mai putut ocupa de vechea lui pasiune: filmul. Vremurile se schimbaseră, iar la modă venise filmul cu sunet care presupunea investiții substanțiale în tehnologia de specialitate. Ororile războiului și pagubele provocate de acesta nu i-au mai permis să găsească resursele necesare pentru a putea turna noi filme. Oboseala cronică pe care o acumulase în timp, la fel ca și boala de inimă ce îl chinuia mult, l-au împins și mai mult în izolare. S-a stins din viață la Cluj în ziua de 16 noiembrie 1945, fiind înmormântat în Cimitirul Central, acolo unde, în timpul vieții, filmase memorabile scene de film. Povestea lui și a „Hollywood-ului Transilvan” pe care îl crease era deja demult în legenda filmului mondial...

„Grozăvia Lumii” – un film clujean de renume mondial

În anul 1920, când a avut loc la Cluj premiera filmului „Grozăvia Lumii”, Janovics Jenő era deja un regizor de renume internațional. Această peliculă, cu titlu

¹² Erdélyi Múzeum Levéltára - Kolozsvár, *Jordáky Lajos Hagyatéka. Janovics Jenő kéziratai. Filmrendezéssel és a filmgyártással kapcsolatos iratok.*

simbolic, este una din cele mai tulburătoare producții cinematografice din întreaga sa carieră, avându-i în rolurile principale pe renumiții actori de la Teatrul Maghiar din Cluj: Fekete Mihály și Lili Poór. Se poate spune că un asemenea lung metraj este și o veritabilă capodoperă, dat fiind dublul său mesaj: cel medical extrem de profund și de tulburător, respectiv cel masonic care a fost foarte subtil exprimat¹³.

Pelicula „Grozăvia Lumii” a fost turnată la Cluj, în mai multe locuri simbolice ale orașului: Clinica Medicală 1, Parcul Central, Str. Clinicilor, Teatrul Maghiar, Cimitirul Central¹⁴. Fiind film mut, replicile actorilor au fost scrise în două limbi, română și maghiară, pentru ca mesajul să fie înțeles de către toată lumea. Povestea vizează înalta societate a Clujului, dar și elitele Ungariei în general amenințate de pericolul degenerării din cauza promiscuității. Discursul medical, care are un rol cheie în mesajul și propaganda filmului, subliniază pericolul degradării rasei din cauza unor boli grave, precum sifilisul care făcea ravagii în anii '20, cu precădere în aglomerările urbane sau în marile centre industriale.

Filmul se concentrează asupra familiei lui Sylvain, un personaj imaginar din high life-ul vieții clujene care era căsătorit cu o renumită și talentată actriță de la Operă. Cu toate că, din punct de vedere material, el nu ducea lipsă de nimic, deși trăia o viață prosperă într-o casă mare alături de soția și fiica sa adorabilă, Sylvain nu era fericit. La un moment dat, el calcă strâmb, având o relație extraconjugală cu o angajată de la Operă. În urma acestei aventuri, personajul principal se îmbolnăvește de sifilis, ceea ce înseamnă pentru el începutul unui veritabil coșmar. Medicul este aproape omniprezent în anturajul său, arătându-i, de fiecare dată, consecințele nefaste provocate de boala în sine¹⁵.

Drama lui interioară pare să-l secătuiască de putere: să asculte sfatul medicului și să înceapă tratamentul însemna să se izoleze de cei dragi, fără a mai avea voie să-i atingă și să-i sărute, tocmai pentru a nu-i expune la riscurile unei boli de care nici el nu era sigur că poate scăpa. Pe de altă parte, să recunoască boala însemna, implicit, deconspirarea relației sale extraconjugale, ceea ce putea conduce la divorț și la sfârșitul căsniciei sale. Sylvain părea să nu aibă scăpare. Ce anume să aleagă? Oricum și-ar fi pierdut familia fie din cauza bolii, fie din cauza divorțului.

Un timp alege să nu spună nimic, însă vestea că amanta i-a murit din cauza bolii îl face să-și piardă mințile. Prezența terifiantă a medicului personal care îl și duce la Clinică pentru a-i arăta degradarea fizică a pacienților săi, provocată de boala netratată, îl prăbușește la nivel sufletesc.

Revenit acasă debusolat, Sylvain se așează pe scaunul din fața biroului, iar gândurile îi scapă de sub control. Parcă se vede în acea ipostază copleșitoare în

¹³ Erdélyi Múzeum Levéltára, *Jordáky Lajos hagyatéka. Janovics Jenő kéziratai. Filmrendezéssel és filmgyártással kapcsolatos iratok. Vezi A Világrém (1920).*

¹⁴ Erdélyi Múzeum Levéltára - Kolozsvár, *Jordáky Lajos Hagyatéka. Janovics Jenő kéziratai. Filmrendezéssel és a filmgyártással kapcsolatos iratok.*

¹⁵ Erdélyi Múzeum Levéltára, *Jordáky Lajos hagyatéka. Janovics Jenő kéziratai. Filmrendezéssel és filmgyártással kapcsolatos iratok. Vezi A Világrém (1920).*

care nu se poate abține să nu-și sărute soția la fiecare bun venit acasă, provocându-i și ei cumplita boală care îi ruinează cariera de succes, iar apoi și viața. Privește cu ochii minții cum se stinge și el, iar fiica sa dragă ajunge să cerșească pe stradă pentru a putea supraviețui.

Într-un moment de resemnare, Sylvain are parte de o surpriză. În fața ochilor minții i se derulează un cadru de poveste în care el apare într-un palat imens, în ipostaza unui rege puternic la picioarele căruia toți i se închină. Deși le are pe absolut toate, este nefericit și nu se simte împlinit, nici măcar lângă Regina și Mica lui Prințesă. Fuge din palat îmbrăcat în haine scumpe, oprindu-se în pădure (scena este filmată memorabil în Parcul Central din Cluj în plină iarnă) unde vede un om simplu care își tăia lemne cu fierăstrăul. Luând din mâna țaranului unealta, începe să taie lemne și, brusc, are o revelație. Descoperă Munca! Realizează faptul că, pentru prima dată, este fericit pentru că muncește. Și, tot în acel moment, se trezește din somn! Adormise cu capul pe birou. Soția sa nu intrase în cameră să-l salute, pe fiica sa nu o sărutase de bun venit, prin urmare încă nu le pierduse definitiv.

Filmul se termină într-un mod sugestiv. În prezența medicului, Sylvain își ia rămas bun de la familie pentru a pleca departe în vederea tratamentului. Cei dragi par să-l fi înțeles și iertat pe deplin. În urma lui rămâne fiica sa căreia bona îi citește, înainte de a adormi, povestea regelui trist care descoperă fericirea prin Muncă. „Grozăvia Lumii” părea să fi avut ecoul scontat finalmente...

Masoneria clujeană. Către comunitate prin film...

În anul în care filmul „Grozăvia Lumii” șoca publicul de pretutindeni prin povestea pe care o promova, masoneria clujeană, respectiv Loja „Unio” din Cluj din care făcea parte și Janovics Jenő¹⁶, provocase deja o mare efervescență atât prin proiectele sale sociale, cât și prin deja celebrul său program „Teze și înțelegeri”¹⁷ ce fusese prezentat opiniei publice pe data de 7 Martie 1904.

Atunci, celebrul atelier clujean era deja un veritabil reper în comunitate. El fusese înființat în ziua de 14 noiembrie 1886, doar la numai câteva luni după un eveniment major din istoria francmasoneriei din spațiul central-est european: aprinderea luminilor în cadrul Marii Loji Simbolice Maghiare de la Budapesta. Conturarea acestui for masonic superior a însemnat asumarea cu succes din partea acestuia a coordonării și, în același timp, a concentrării în jurul unui nucleu central a celei mai mari părți a elitei maghiare din ultimele 3 decenii de existență a dualismului austro-ungar¹⁸.

¹⁶ Magyar Országos Levéltár, *A Szabadkőműves Szervezetek Levéltára. Unio Páholy. Tétélek és Megállapodások. 100 cs. XL. (1886–1918)*.

¹⁷ Varga Attila, *Elite masonice maghiare. Loja Unio din Cluj (1886–1926)*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2010, p. 39-68.

¹⁸ *Ibidem*.

După modelul Marii Obediențe budapestane, care a urmat îndeaproape ritul și principiile de funcționare ale Marii Loji Unite a Angliei – „Mamă a Lumii”, și Loja „Unio” a avut marele merit de a fi reușit, până după 1918, să concentreze în jurul ei întreaga elită maghiară din inima Transilvaniei. Grație numeroaselor demersuri întreprinse, membrii ei au produs o vie efervescentă în planul vieții sociale, academice și, mai ales, politice, făcând din acest atelier, în scurtă vreme, una din cele mai importante și mai active loji din întregul spațiu al Ungariei. Conform documentelor interne, loja a reunit în rândurile sale oameni politici și intelectuali de vârf. Practic, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea și până la Marea Unire, elita maghiară a Clujului, în proporție de 90% era afiliată la loja Unio¹⁹.

Ca rezultat al demersurilor întreprinse de frații clujeni în primii șase ani, s-a înființat Societatea de Salvare din oraș, apoi Societatea de Horticultură cu scopul ca aspectul exterior al urbei să fie mai frumos și mai ordonat. Crucea Roșie, prin secțiunea ei din Cluj, a preluat îngrijirea bucătăriilor comunale a căror ajutorare a continuat prin concursul Lojii „Unio”. De asemenea, preocuparea membrilor atelierului s-a extins și asupra practicilor dăunătoare surprinse în cadrul societății. Spre exemplu, medicul Haller Károly a ținut conferințe publice, demonstrând dezastrul alcoolismului²⁰.

Tot acum, în primii ani, membrii atelierului s-au angajat la fondarea unei instituții umanitare, de mare importanță pentru întreaga provincie. În sânul elitei masonice maghiare ardelenă existase de mai mult timp dorința de a înființa un institut de surdo-muți, deoarece, în Ungaria, funcționa doar unul de acest gen la Vác care, din cauza distanței, dar mai ales datorită lipsei de locuri, era inaccesibil pentru cei din Transilvania aflați în nevoi. Membrii Lojii „Unio”, încă din primii ani, s-au străduit să realizeze acest important institut, contribuind cu sume importante în vederea edificării sale, iar după aceasta, la întreținerea lui permanentă. Frații clujeni au creat burse pentru elevii surdo-muți săraci, iar, în decurs de douăzeci de ani, au reușit să obțină instalarea și dotarea institutului cu toate cele necesare²¹.

Demersul lor era mai mult decât unul lăudabil, mai ales în condițiile în care, în anul 1886, asistența socială era încă pe la începuturile ei. Faptul că, în acel răstimp, autoritățile comunale și de stat considerau îngrijirea săracilor drept o obligație naturală, era un merit exclusiv al franc-masoneriei care, prin activitatea ei umanitară, a influențat constant, încercând să introducă în sânul opiniei publice ideea potrivit căreia asistența socială și umanitară era o datorie a autorităților publice. Aceasta s-a întâmplat în Ungaria acelor vremuri, iar pentru aceasta, Loja „Unio” a militat intens în cercul ei restrâns²². Înființarea primelor bucătării

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

populare și alimentarea elevilor săraci cu mâncăruri calde s-a făcut tot prin inițiativa Lojii „Unio”²³.

Programul „Teze și Înțelegeri”, care avea o accentuată tentă social-creștină și socialistă și căruia inclusiv filmul „Grozăvia Lumii” îi făcea o propagandă subtilă, a reprezentat unul din fundamentele pe care s-au edificat inițiative precum cele mai sus-menționate. În anul 1904, când documentul în sine a fost adus la cunoștința opiniei publice, cei mai mulți au fost plăcut surprinși în a constata că, în acest discurs masonic cu care elita orașului venea înspre comunitate, se accentua, constant, faptul că: „Nu milă trebuie să le oferim compatrioților noștri, ci Muncă. [Aceasta este cea mai importantă], iar scutire de muncă nu pot primi decât bătrânii, bolnavii care sunt neputincioși și minorii”²⁴.

Similar personajelor din film, membrii Lojii „Unio” au considerat și ei că, la baza fericirii, nu poate sta decât Munca, deoarece ea oferă banii și mijloacele necesare subzistenței, iar fără acestea viața în sine nu putea fi dezirabilă. În plus – s-a accentuat – așa cum prosperitatea materială, atinsă prin muncă intensă, oferea premisele pentru un trai mai bun și mai sănătos ca și cale sigură către Fericire, partea spirituală și morală aveau și ele menirea lor. Ele veneau să completeze Fericirea în sine, întrucât deschideau drumul către marile virtuți, respectiv spre un stil de viață cinstit ce elimina orice posibilitate de a prejudicia pe vreunul din semenii.

Nu a fost deloc întâmplător că un asemenea film, care și-a alimentat retorica dintr-un program masonic de profunzime, a avut un impact atât de mare mai întâi la Cluj, apoi în toate orașele din Transilvania și din afara sa. Contextul de atunci oferă o explicație edificatoare în acest sens. Trebuie amintită criza economică de la începutul veacului al XX-lea care s-a prelungit până în 1904, an în care – s-a amintit deja - au fost prezentate tezele și înțelegerile Lojii „Unio” din Cluj.

În acel cadru social foarte tensionat, s-a produs o agravare a situației materiale a muncitorilor ce trăiau și activau în mediul urban: reducerea veniturilor reale prin scăderea puterii de cumpărare, creșterea șomajului, deteriorarea condițiilor de trai, înmulțirea grevelor și a manifestațiilor de mare amploare. Amintim că în anul 1901, la Cluj, a avut loc marea grevă a lucrătorilor de la căi ferate și a celor din întreprinderile metalurgice.

Trei ani mai târziu a izbucnit greva națională a feroviarilor din cauza noului proiect de lege elaborat de ministerul comunicațiilor, care nu cuprindea revendicări mult solicitate precum: mărirea salariului, acordarea de alocații pentru plata chiriilor, concediu anual.

Pe acest fond de mare tensiune, s-a produs afirmarea cu succes a ideilor socialiste care au prins mai ales în mediile muncitorești. Apostolii socialismului s-au

²³ *Ibidem.*

²⁴ Magyar Országos Levéltár, *A Szabdkömvés Szervezetek Levéltára. Unio Páholy. Tétélek és Megállapodások. 100 cs. XL. (1886–1918).*

grăbit să proclame conturarea unei forme de stat în care sărăcia să fie eradicată, cu alte cuvinte o schimbare din temelii a societății prin intermediul unei revoluții îndreptată împotriva dezvoltării economice capitaliste despre care se credea că avea ca efect degradarea situației materiale a proletarilor.

Pentru redresarea economică și socială a păturii muncitorești s-a pus accent pe necesitatea Muncii, care să fie obligatorie pentru toate persoanele apte. Obligatorietatea activităților lucrative fusese așadar în atenția nu doar a membrilor Lojii „Unio” din Cluj. Ea a reprezentat un postulat al socialiștilor premarxiști care predica, cu entuziasm, faptul că procurarea mijloacelor de trai nu se putea face fără Muncă, întrucât aceasta era o activitate conștientă și creatoare ce nu făcea decât să înalțe individul, să-i ofere un scop în viață, motivându-l și oferindu-i sentimentul împlinirii, respectiv al utilității sale sociale.

Cu alte cuvinte, Munca îi dădea omului valoare socială²⁵. Aceasta este și esența mesajului pe care îl transmite și renumitul film. Rulată în toate cinematografele muncitorești din Transilvania și Banat, mai ales în condițiile în care – s-a amintit deja – Janovics Jenő devenise, prin Fondul de Ajutorare, protector și finanțator al teatrelor și cinematografelor din arealele menționate, pelicula a produs o vie efervescență. „Grozăvia Lumii”, imagine simbol perfectă pentru realitatea medicală tulburătoare a unei comunități ce traversa mutații semnificative pe plan economic, social, politic și mental, poate fi un subiect de meditație profundă chiar și azi la un secol de când s-a conturat un proiect cinematografic care a făcut carieră în epocă.

Într-un răstimp în care degradarea morală cu care se confruntă societatea noastră reprezintă o realitate de netăgăduit, „Grozăviile Lumii” din care facem parte nu se pot trata decât prin reîntoarcerea la acele valori de altădată pe care s-au bazat și cei care, acum un secol, au făurit un stat respectat pretudindenii în lume. Centenarul filmului mut transilvan înseamnă, astfel, un minunat prilej de aducere aminte a tot ceea ce au fost valori și simboluri demne de urmat, tocmai pentru că, fără acestea, orice comemorare este golită de esența și semnificațiile sale profunde.

²⁵ Apostoli ai socialismului premarxist precum: Robert Owen, Saint Simon, Charles Fourier, Joseph Proudon au arătat că Fericirea era strâns legată de mediul social, de asociere și de ajutorare, chiar condiționată de acestea. Ele asigurau acel patrimoniu ce nu se putea menține și consolida decât prin muncă și efort propriu.